

სოციალური სტერეოტიპები ოჯახში ძალადობის შესახებ

Social stereotypes regarding domestic violence

ლელა ბაქრაძე - დოქტორანტი,

საქართველოს ტექნიკური უნივერსიტეტი, LLbakradze@gmail.com

ელა სხირტლაძე - ფსიქოლოგი,

ევროპის სოლიდარობის კორპუსი, E_skhirtladze@cu.edu.ge

Lela Bakradze – PhD student,

Georgian Technical University, LLbakradze@gmail.com

Ela Skhirtladze – Psychologist,

European Solidarity Corps. E_skhirtladze@cu.edu.ge

აბსტრაქტი. ოჯახში ძალადობა არის მოვლენა, რომელიც უხეშად არღვევს ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს. იგი არ არის ერთჯერადი აქტი, არამედ დროში გახანგრძლივებული პროცესია. ეს არის ძალადობრივი და იმპულსითი ქცევების ერთობლიობა, რომელსაც ციკლურობა ახასიათებს. ნებისმიერი კრიზისი ნეგატიურ გავლენას ახდენს ოჯახურ დინამიკაზე. შესაბამისად, იქნება ეს ეკონომიკური სირთულეები, პანდემიით გამოწვეული არასახარბიელო მდგომარეობა, თუ სოციალური კატაკლიზმები, განსაკუთრებით მწვავედ აისახება იმ ოჯახებზე, სადაც ისედაც მაღალია ძალადობის რისკი, რასაც თავის მხრივ მრავალი დეტერმინანტი განსაზღვრავს. შესაბამისად, მნიშვნელოვანია იმ სოციალური წარმოდგენებისა და სტერეოტიპების, აგრეთვე პიროვნული და ფსიქოლოგიური ასპექტების კვლევა, რომლებიც განაპირობებენ საზოგადოების არაერთგვაროვან, ხშირად გულგრილ დამოკიდებულებას აღნიშნული პრობლემისადმი, რაც თავის მხრივ, ხელს უწყობს ინდივიდის მსხვერპლად ჩამოყალიბებას, მისი იდენტობის სრულ დევალაციას, თვითშეფასების დაქვეითებას და მეორე მხრივ, მოძალადის ამგვარი ქცევითი სტრატეგიის ფორმირებას და წახალისებას.

საკვანძო სიტყვები: ოჯახში ძალადობა, აგრესია, ოჯახური კონფლიქტი, სოციალური სტერეოტიპი.

Abstract. Domestic violence roughly violates fundamental human rights. Domestic violence is not a one-time act, the process is prolonged over time. It is a combination of violent and coercive behaviors characterized by cyclicity. Any crisis has a negative impact on family dynamics. Consequently, economic crises, unfavorable conditions caused by pandemics or social cataclysms will have a particularly negative impact on families where there is already a risk of violence, which in turn is caused by many determinants. Therefore, it is important to study social perceptions and stereotypes, as well as personal and psychological aspects that lead to a heterogeneous, often indifferent attitude of society to the given problem. This on the one hand contributes to the victimization of the individual, the complete devaluation of identity, lowering self-esteem and, on the other hand, encourages formation of abuser's behavioral strategies.

Keywords: Domestic violence, aggression, marital conflict, social stereotypes.

შესავალი. ოჯახში ძალადობის თემატიკა საკმაოდ აქტუალურია და მნიშვნელოვანია იგი განიხილებოდეს არა მხოლოდ მაშინ, როდესაც ტელევიზიისა თუ სოციალური მედიის მეშვეობით გავიგებთ მორიგი მძიმე ფაქტის შესახებ, არამედ მუდმივად მიმდინარეობდეს მსჯელობა, დისკუსია აღნიშნულ პრობლემასა და ფენომენზე, რათა კარგად გავიაზროთ მისი მიზეზები და შედეგები, განმსაზღვრელი და განმაპირობებელი ფაქტორები. აგრეთვე, თუ რა როლი ენიჭება პრევენციას და რა პასუხისმგებლობა

გვეკისრება ჩვენ, როგორც საზოგადოებას. აგრეთვე მნიშვნელოვანია დისკუსიები, ღონისძიებები იყოს სისტემური და არა მხოლოდ რეაქციული მორიგი ძალადობის გახმაურებული ფაქტის შემდგომ, რაც ძირითადად, ხანმოკლე აღშფოთებით გამოიხატება საინფორმაციო საშუალებებსა და სოციალურ მედიაში და შემდეგ სწრაფადვე დავიწყებას მიეცემა, გადაფარავს რა მას სხვა უფრო ახალი და მძაფრი „ნიუსი“.

ოჯახში ძალადობა არ არის მხოლოდ თანამედროვეობის პრობლემა, არც მხოლოდ ჩვენი ქვეყნისა და საზოგადოებისთვისაა დამახასიათებელი. ადამიანები ოდითგანვე გამოირჩეოდნენ სისასტიკითა და დაუნდობლობით. თუმცა მიუხედავად ამისა, მხოლოდ გასულ საუკუნეში დაიწყო მისი, როგორც სოციალური ფენომენის, სისტემური მეცნიერული კვლევა და შესწავლა. აგრეთვე, შესაბამისი საკანონმდებლო და ნორმატიული ბაზის ფორმირება. მიუხედავად ჩატარებული უამრავი კვლევისა და თეორიისა, დღემდე კითხვები გაცილებით მეტია ვიდრე პასუხები. ვინაიდან, არ არსებობს თეორია, რომელიც სრულად ახსნის აგრესიის წარმოშობასა და გამოხატავსთან დაკავშირებულ საკითხებს, თუ რატომ ირჩევს ერთი ადამიანი კონკრეტულ სიტუაციაში ქცევის ძალადობრივ სტრატეგიას, მეორე კი არა. ანალოგიური ვითარებაა, მსხვერპლის შემთხვევაშიც. შესაბამისად, აგრესია, პიროვნული და სოციალურ-კულტურული მრავალი ფაქტორის ურთიერთქმედების შედეგია და სწორედ ეს ურთიერთქმედება განაპირობებს გარკვეულ გარემოში მის წახალისებას ან პირიქით შეშუპებას.

ძირითადი ნაწილი. საქართველოში ოჯახში ძალადობის ზუსტი სტატისტიკური მონაცემები, სამწუხაროდ, არ არსებობს, ვინაიდან მხოლოდ უკიდურეს ვითარებაში ხდება შესაბამისი უწყებებისთვის მიმართვა, თუმცა ამ არსებული არასრული მონაცემებითაც მარტივად დგინდება რომ ტენდენცია არის მზარდი და ძალიან სავალალო.²³

როდესაც ვსაუბრობთ ოჯახში ძალადობაზე, უპირველეს ყოვლისა საჭიროა გავმიჯნოთ ოჯახური კონფლიქტისა და ოჯახში ძალადობის ცნება. მიუხედავად აზრთა სხვადასხვაობისა, არაერთი კონვენცია და ნორმატიული აქტი ძალადობას საკმაოდ კონკრეტულად განმარტავს. მათ შორის საქართველოს კანონი „ოჯახში ძალადობის აღკვეთის, ოჯახში ძალადობის მსხვერპლთა დაცვისა და დახმარების შესახებ“.²⁴ აღნიშნული კანონის მიხედვით გამიჯნულია ხუთი სახის ძალადობა და განმარტებულია თითოეული მათგანი: „ოჯახში ძალადობა გულისხმობს ოჯახის ერთი წევრის მიერ მეორის კონსტიტუციური უფლებებისა და თავისუფლებების დარღვევას უგულვებელყოფით ან/და ფიზიკური, ფსიქოლოგიური,

²³ ოჯახში ძალადობის სტატისტიკა, შსს. <https://info.police.ge/page?id=102>

²⁴ <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/26422/3/ge/pdf>

ეკონომიკური, სექსუალური ძალადობით ან იძულებით“ (მუხლი 3). რაც შეეხება კონფლიქტს, როგორც წესი, ის ნორმალური და ბუნებრივი პროცესია, თუმცა ხშირად პრობლემას ოჯახური კონფლიქტისადმი მიდგომა, აგრეთვე, მისი გადაჭრისა და დაძლევის გზები წარმოადგენს. თუ რამდენად იქნება შესაძლებელი პრობლემის პოზიტიურად გადაჭრა, დამოკიდებულია, როგორც ოჯახის წევრების, აგრეთვე არსებული სოციალური მიერ ამ პრობლემისადმი დამოკიდებულებასა და გააზრებაზე.²⁵ შესაბამისად, ოჯახური კონფლიქტები მნიშვნელოვნად განსხვავდება სხვა სახის კონფლიქტებისგან და ბევრად უფრო რთულია, შედეგები კი სავალალო.

ოჯახში ძალადობას, როგორც უკვე აღვნიშნეთ, მრავალჯერადი და განგრძობითი ხასიათი აქვს. მას ახასიათებს ციკლურობა, მისი სუბიექტები ურთიერთდამოკიდებულები არიან და იგი ხშირ შემთხვევაში დაფარულია გარშემომყოფებისა და საზოგადოებისთვის. ამ თვალსაზრისით განსაკუთრებით საინტერესოა ლენორ უოლკერის ე.წ. „ძალადობის ციკლის“ თეორია,²⁶ რომელიც განსაზღვრავს ოჯახში ძალადობრივი ურთიერთობების განვითარებას და დინამიკას. ამ თეორიის მიხედვით ოჯახში ძალადობას გარკვეული კანონზომიერებები ახასიათებს და იგი რამდენიმე ციკლისა და ფაზისგან შედგება: პირველი ფაზა - მუქარა, დამაბულობის ზრდა. ამ დროს ადგილი აქვს სიტყვიერ შეურაცხყოფას, მცირე ფიზიკურ დაპირისპირებას და ოჯახში დამაბულობის ესკალაციას. უოლკერის მიხედვით, ეს ფაზა შესაძლებელია რამდენიმე თვე და წელიც კი გაგრძელდეს, სანამ დამაბულობა პიკს არ მიაღწევს და არ მოხდება გაცილებით მძიმე, ძალადობის ინციდენტი. მეორე ფაზაა ძალადობის აქტი, ინციდენტი. იგი რამდენიმე საათი გრძელდება და დიდია ალბათობა სავალალო შედეგით დასრულდეს, თუმცა ხშირად ამ მძიმე ინციდენტის შემდეგ მოძალადე, სხვადასხვა მიზეზის გამო, ითხოვს პატიებას, მსხვერპლიც ჰპატიობს და აქ იწყება მესამე ფაზა - ე.წ. „თაფლობის თვე“. ამ დროს მსხვერპლს უჩნდება განცდა, რომ მსგავსი შემთხვევები აღარ განმეორდება და მოძალადე უკეთესობისკენ შეიცვლება, რაც მხოლოდ ილუზიაა. დროთა განმავლობაში დამაბულობა კვლავ მატულობს და ძალადობის ციკლიც მეორდება. ძალადობის ფორმები კი, როგორც წესი, უფრო და უფრო მძიმდება. უნდა აღინიშნოს, რომ ძალადობის ყველა შემთხვევაში ჩამოთვლილი ფაზები თანმიმდევრულად და ამ სიზუსტით შესაძლოა არ განხორციელდეს და განსხვავებული იყოს თავად პროცესიც, თუმცა, როგორც წესი, ეს ციკლი

²⁵ Николаева Е. Психология семьи. изд. Питер. 2013, С. 300-308.

²⁶ Walker L E. Terrifying Love: Why Battered Women Kill and How Society Responds. New York, 1989

მუდმივად მეორდება და ჩაკეტილ წრეს ვიღებთ, საიდანაც თავის დაღწევა ძალიან რთულია.²⁷

ძალადობის ხელშემწყობ ფაქტორებში განსაკუთრებული ადგილი სოციალურ რისკ-ფაქტორებს მიეკუთვნება, მათ შორისაა მაგ. ოჯახური ძალადობისადმი ტოლერანტული დამოკიდებულება, ბავშვის სტატუსის დაკნინება მშობლისა და შვილის ურთიერთობაში, რაც ბავშვის აღზრდის სასურველ მეთოდად მკაცრ აღზრდას გულისხმობს და ხშირ შემთხვევაში არასრულწლოვანის მიმართ ფიზიკური თუ ფსიქოლოგიური ძალადობის მეთოდებისადმი მიმდებლობას ნიშნავს.²⁸ აგრეთვე, მკაცრი გენდერული როლები კაცებისა და ქალებისათვის საოჯახო ურთიერთობებში და ა.შ. სწორედ ამგვარი შეხედულებები და სოციალური წარმოდგენები აყალიბებენ შესაბამის სტერეოტიპებს, ქცევებსა და განწყობებს. ზოგადად, სოციალიზაციის პროცესში, ცხადია, ადამიანი ცდილობს აირჩიოს ქცევის მეტად წარმატებული მოდელი და თუ ძალადობრივი ქცევა არის წარმატებული და ხშირ შემთხვევაში დაუსჯელი, ალბათობა იმისა რომ იგი ქცევის სწორედ ამგვარ სტრატეგიას მიანიჭებს უპირატესობას - საკმაოდ დიდია.²⁹

სოციალური და კულტურული წარმოდგენებისა თუ სტერეოტიპების ფორმირება ყოველთვის კონკრეტულ მოცემულობასა და ისტორიულ კონტექსტში ხდება. შესაბამისად, ჩვენს თანამედროვეობაზე გავლენას ახდენს, როგორც პატრიარქალური ტრადიციები, ასევე საბჭოთა ტოტალიტარული წარსული, ქვეყნის დამოუკიდებლობის დეკლარირების შემდეგი პერიოდის მასობრივი ძალადობა, სოციალური და ეკონომიკური კრიზისები და სხვა. სტერეოტიპი ერთმნიშვნელოვნად უარყოფითი ცნება არ არის. უფრო მეტიც, იგი ფსიქიკის ფუნქციაა ადაპტირება მოახდინოს გარემოში და სქემატური აზროვნების ერთ-ერთი გამოხატულებაა. აღნიშნული ტერმინი ბერძნული წარმოშობისაა. „στέρεος“ ნიშნავს მყარს, ხოლო „τύπος“ - ანაბეჭდს, შთაბეჭდილებას. ამ სახელწოდებით აღინიშნებოდა სტამბაში მძიმე საბეჭდი ფირფიტა, გალვანური კლიშე, ლითონის საბეჭდი ასოების ყალიბები, რომლებიც ერთი და იგივე ტექსტის მრავალჯერ დასაბეჭდად გამოიყენებოდა. სოციალურ მეცნიერებებში ტერმინი „სტერეოტიპი“ 1922 წ. ამერიკელი ჟურნალისტის უოლტერ

²⁷ <https://ru.psychologyinstructor.com/cikl-nasiliya-lenor-uolker>

²⁸ სოციალური ნორმების ანალიზი ბავშვთა მიმართ ძალადობის კონტექსტში. 2016 (UNICEF) <https://www.unicef.org/georgia>

²⁹ არონსონი ე. სოციალური ცხოველი. თბილისი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2014, გვ. 264-265

ლიპმანის ნაშრომის „საზოგადოებრივი აზრი“ გამოსვლის შემდეგ დამკვიდრდა.³⁰

სტერეოტიპი ადამიანს საშუალებას აძლევს აღიქვას ირგვლივ არსებული რეალობა ზედმეტი ძალისხმევის გარეშე, ვინაიდან, სტერეოტიპები მოიცავენ სტანდარტიზებულ კოლექტიურ გამოცდილებას და მოვლენების ერთგვარ სქემას, საერთო ფორმულას გთავაზობენ - ასეთი სტერეოტიპული აღქმა ავტომატურად ხორციელდება. თუმცა, ხშირად სოციალური სტერეოტიპები რეალობის აღქმას ამახინჯებენ, მოიაზრებენ რა ობიექტსა თუ სიტუაციას ინდივიდუალური დეტერმინანტების გარეშე, მასობრივი თვალსაზრისით, რაც ხშირად ნეგატიური დამოკიდებულებისა და დისკრიმინაციის მიზეზი შეიძლება გახდეს.³¹

ოჯახში ძალადობა არის მოვლენა, რომელიც უხეშად არღვევს ადამიანის ფუნდამენტურ უფლებებს. მსხვერპლად არავინ იბადება, არამედ ყალიბდება, ოჯახის, გარემოს, სოციალური სტერეოტიპებისა და კულტურული ნორმების გავლენითა და ძალისხმევით. მსხვერპლისთვის ძალიან რთულია ხმამაღლა ისაუბროს ამ პრობლემაზე, აგრეთვე იმ დამცირებაზე, რასაც განიცდის. ხშირად ის პირისპირ რჩება არა მხოლოდ მოძალადესთან, არამედ სისტემასთანაც, თუ არ ჰყავს მეგობრები და ოჯახი, რომელიც მხარში უდგას. ვინაიდან, სოციალური გარემოცვა ხშირად არის არა მსხვერპლის, არამედ მოძალადის მხარეს.³² განსაკუთრებით თუ მოხდა მიმართვა პოლიციისათვის, რასაც მოძალადის დაკავება და თავისუფლების აღკვეთა მოჰყვა. ასეთ დროს სანათესაო ურჩევს მსხვერპლს არ მოიქცეს ასე და „არ გაიმეტოს ციხისთვის“. ასევე პრობლემაა მოწმეები, ვინაიდან მათი ჩვენება და პოზიცია ოჯახში ძალადობის დროს ხშირად გადამწყვეტია. მოწმეებს არ სურთ ამხილონ მეგობარი თუ მეზობელი და ამით „დამატებითი თავსატეხი გაიჩინონ“, რაც კიდევ უფრო ამძაფრებს დაუსჯელობის სინდრომს და მოძალადის ერთგვარ წახალისებასაც კი ახდენს კვლავ ჩაიდინოს ძალადობრივი ქმედებები.³³ მსხვერპლი კი დამატებით შეიძლება გახდეს საზოგადოების მხრიდან გაკიცხვის, კრიტიკის ობიექტი და ემპათიის ნაცვლად, მისი სტიგმატიზებაც კი მოხდეს. სტიგმა კი უარყოფითი სტერეოტიპების ერთობლიობას წარმოადგენს და მკვეთრად გამოხატული სოციალური იარლიცია, რომელსაც შეუძლია პიროვნების

³⁰ <https://archive.org/details/publicopinion001ippgoog/page/n440>

³¹ Майерс Д. Социальная психология. Изд. Питер, 2003. С. 475-480

³² Сандо В. Виктимблейминг: почему мы виним жертву?
<https://psy.systems/post/viktimblejming-pochemu-my-vinim-zhert>

³³ Capaldi, Deborah; et al. (April 2012). "A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence". <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3384540>

სრული დევალვაცია მოახდინოს, რის გამოც მსხვერპლს უმძაფრდება ბრალულობის, უმწეობის განცდა და კიდევ უფრო მიჯაჭვული, დამოკიდებული ხდება იმ ძალადობრივ გარემოზე, რომელშიც უწევს არსებობა.

დასკვნა. მიუხედავად იმისა, რომ უკანასკნელი ათწლეულის განმავლობაში, არაერთი აქტივობა განხორციელდა ოჯახში ძალადობის პრევენციისთვის, მათ შორის სხვადასხვა საინფორმაციო საშუალებებით, საჭიროა კიდევ უფრო მეტი აქტივობა ამ მიმართულებით. რაც გულისხმობს, საზოგადოების ცნობიერების ამაღლებას და სათანადო საგანმანათლებლო კამპანიის წარმართვას, რათა ადამიანები ფლობდნენ ინფორმაციას თავიანთი უფლებებისა და ვალდებულებების, ასევე დაცვის გარანტიების და მექანიზმების თაობაზე. აგრეთვე, მნიშვნელოვანია არსებული მავნე სტერეოტიპების დაძლევა. განსაკუთრებით შემამფოთებელია ჩვენ საზოგადოებაში ჯერაც მყარად დამკვიდრებული სხვის საქმეში ჩაურევლობის პრინციპი, რომ ოჯახში ძალადობა მხოლოდ ამ ოჯახის საქმეა,³⁴ რასაც სამართალდამცავი სტრუქტურებისადმი უნდობლობაც ემატება. ასევე აღსანიშნავია, რომ სახელმწიფოს შესაბამისმა სტრუქტურებმა და ინსტიტუციებმა უნდა იზრუნონ როგორც ძალადობის მსხვერპლთა დახმარებასა და რეაბილიტაციაზე, აგრეთვე მოძალადეთათვის სარეაბილიტაციო ცენტრების არსებობასა და მათთან ფსიქო-სოციალურ მუშაობაზე. რაც სამწუხაროდ, დღემდე სერიოზულ პრობლემად რჩება.

გამოყენებული ლიტერატურა:

1. არონსონი ე. სოციალური ცხოველი. თბილისი, ილიას სახელმწიფო უნივერსიტეტი, 2014, გვ. 264-265.
2. ოჯახში ძალადობის სტატისტიკა. შსს. <https://info.police.ge/page?id=102>. გადამოწმდა 01.12.2020.
3. სოციალური ნორმების ანალიზი ბავშვთა მიმართ ძალადობის კონტექსტში, 2016 (UNICEF) <https://www.unicef.org/georgia>. გადამოწმდა 01.12.2020.
4. ქალთა მიმართ ოჯახში ძალადობის საკითხების ეროვნული კვლევა საქართველოში, 2010 (ast/CSS, კვლევის ანგარიში).

³⁴ ქალთა მიმართ ძალადობის ეროვნული კვლევა საქართველოში 2017 (UN Women). <https://georgia.unwomen.org/ka/digital-library/publications/2018/03/the-national-study-on-violence-against-women-in-georgia>.

https://georgia.unfpa.org/sites/default/files/pub-pdf/GBV%20DV%20Survey_Geo.pdf გადამოწმდა 01.12.2020.

5. ქალთა მიმართ ძალადობის ეროვნული კვლევა საქართველოში, 2017 (UN Women). <https://georgia.unwomen.org/ka/digital-library/publications/2018/03/the-national-study-on-violence-against-women-in-georgia>. გადამოწმდა 01.12.2020.

6. Capaldi, Deborah; et al. (April 2012). "A Systematic Review of Risk Factors for Intimate Partner Violence". <https://www.ncbi.nlm.nih.gov/pmc/articles/PMC3384540>. გადამოწმდა 01.12.2020.

7. Walker L E. Terrifying Love: Why Battered Women Kill and How Society Responds. New York, 1989.

8. Дружинин, В.Н. Психология семьи. Екатеринбург, Изд.: Деловая книга, 2000.

9. Захарова Г.И. Психология семейных отношений. Чел. Изд-во ЮУРГУ, 2009.

10. Карабанова, О.А. Психология семейных отношений и основы семейного консультирования: учебное пособие, М.: Владос-Пресс, 2004.

11. Майерс Д. Социальная психология. Изд. Питер, 2003. С. 475-480.

12. Николаева Е. Психология семьи. изд. Питер, 2013. С. 300-308.

13. Сандо В. Виктимблейминг: почему мы виним жертву?

<https://psy.systems/post/viktimblejming-pochemu-my-vinim-zhertv>.

გადამოწმდა 01.12.2020.

14. <https://ru.psychologyinstructor.com/cikl-nasiliya-lenor-uolker>.

გადამოწმდა 01.12.2020.

15. https://archive.org/details/publicopinion001_ippgoog/page/n440.

გადამოწმდა 01.12.2020.

16. <https://matsne.gov.ge/ka/document/download/26422/3/ge/pdf>.

გადამოწმდა 01.12.2020.